

a XIX. század uralkodó eszméjének; hát a német és olasz egység, a balkán államok függetlensége, s ma is a keleti kérdés nem azt mutatják-e, hogy az egész századon keresztül uralkodott s ma is uralkodik a nemzetiségi eszme Európa politikájában? Ha a fajtudat mindenkor élt az emberiségnél, miért nem hozta már 2—3 száz évvel ezelőtt létre az alakulásokat? A szabadság és egyenlőség eszméiről szintén tagadja, hogy korunk uralkodó eszméi volnának, de másfelől maga mondja, hogy korunk ádáz harczai közt fölemelkedik egy hang az eszmény magasából és e hang az evangélium testvériségét hirdeti. A társadalmi kérdés egyúttal a humanitás, felebaráti szeretet kérdése.

Szerző többször említi a 20. lapon egymással kapcsolatban a physiológiát és biológiát; mit gondol, mi viszonyban áll egymáshoz a két tudomány?

Rácz Lajos.

Magyar költők francziául.

Poésies Magyares recueillies par Melchior de Polignac et précédées d'une notice sur la poésies hongroise. Préface de M. François Copée. — Paris, Paul Ollendorff 1896. Grand in-18, XXXII. és 322 H. Ára 3 $\frac{1}{2}$ frank.

Polignac-at e mű kiadására boldogult Justh Zsigmond honfitársunk ösztönözte, kivel Nizzában találkozott, hol szegény mellbeteg írónk, a „Livre de la Poussta“ eredetijének szerzője, éppen tartózkodott vala rövid idővel halála előtt; nem üdülést keresendő, hanem csak moratoriumot a vén kaszástól. Justh lelkesedéssel beszélt a francia embernek a magyar költészet szépségeiről, saját terveiről s elmesélt neki részleteket készülő félben levő munkájából, „Ganyó Julcsá“-ból. A menyire megértjük a kiadót, ő maga nem ért magyarul hanem Just fordította le számára szóról-szóra e magyar költeményeket, Polignac azután kisimította a nyelvezetet és versekbe foglalta a fordítást, s így jött létre a jelen gyűjtemény.

Kiadó szerint a francia közönség keveset tudott eddig a magyar költészetéről. A mit tudott, azt „Jean de Néthy“ (Némethy Emma) és Coppéának köszönheti, kik mindketten adtak ki egy-egy válogatott gyűjteményt magyar költők verseinek fordításaiból. P. többől azonkívül Madame Desbordes-Valmore közölt részleteket francia fordításban. De úgy látszik, Mons. de Polignac nem kísérte kellő figyelemmel a francia irodalmat, mert, pl. Petőfi „János vitéz“-t (Le Chevalier Jean) még a hetvenes években fordította le A. Dozon, francia konzul és nemrég C. de Harley is közölt egy „Aperçu historique de la Poésie Hongroise“ című cikket mutatványokkal a „Le Muséon“ tavalyi angusztusi számában.

A jelen gyűjteményben Polignac közöl Petőfitől néhány apróbb költeményt azok közül, melyeket Madame Desbordes-Valmore nem fordított le, továbbá mutatványokat Arany, Tompa, Gyulai Pál, Szász

Károly és Szász Gerő verseiből és valami 40 más költőnkéből; azonkívül pedig még népdalainkból stb.

Bevezetést a fordításokhoz François Coppée írt, ki 1885-ben a francia „missio“-val járt hazánkban, s ki még most is, ma-holnap lesz tizenegy éve, a legnagyobb lelkesedéssel ír „a tündéries emlék“-ről (un souvenir féerique), melyet magával hazavitt, Budapestről, „az álmok városáról“ (ville de songe), az óriási magyar rónaságról — „Pousta, comme on dit là bas“ — a magyar cigányról idézve Petőfiből, a lobogó sörénnyel tovaszágúldó ménésről stb. stb.

Polignac maga pedig rövid ismertetést ad a legújabb magyar szépirodalomról és egy „In Memoriam“-ban meleg, rokonszenves hangon emlékezik meg korán elhalt író társunkról, kinek színházában, Szent-Tornyán, bámúlattal és gyönyörrel nézte a jó falusiak Shakespeare és Molière előadásait.

Azonfelül köszönettel emlékezik meg azon támogatásról, melylyel őt egy más hazánkfia, Malonyai Dezső, „a magyar irodalom egyik legnagyobb tagja“ segítette.

Kr. L.

Nietzsche elmélete.

Steiner R. Fr. Nietzsche, ein Kämpfer gegen seine Zeit, Weimar 1895.

Nietzschéről, erről a tragikus véget ért lipcsei philosophusról s az ő különös elméletéről aligha írtak még magyarul. Saját honfitársai ignorálták életében, szidalmazták halála után s alig juttatnak neki egy kis helyet az újabb philosophia történetirodalmában. Megtagadják tőle minden történeti érzéket és ethikai érzületet, s a modern materialistákkal és atheistákkal egy niveaura helyezik. Kritikusai, mint p. o. Stein, Weigand, Türk és Kaatz az ő világnézeteiről s annak „veszélyeiről“ írnak s csakis Steiner ítéli meg őt nyugodtabban. A theologusok pláne úgy bánnak el vele, mint egy moderna Antikrisztussal. De azért Steiner is azt mondja e minden tekintetben eredeti gondolkodóról s felette elegáns és szellemes, helyenként igazán rejtélyes íróról, hogy „ein Kämpfer gegen seine Zeit.“

Steiner műve 3 fejezetben ismerteti Nietzschet és elméletét. Fejezeteinek címe: Nietzsches Charakter, der Übermensch és Nietzsches Entwickelungsgang. Sietek megjegyezni, hogy tanai leginkább e három műben vannak letéve: „Zur Genealogie der Moral“ 1887; „Jenseits von Gut und Böse“ 1887. s „Also sprach Zarathustra“ 1884—1891. Műveiből 1895 óta Kögel rendezett egy összkiadást sajtó alá Lipcsében, a melyből eddigelé 10 kötet jelent meg.

Életrajzi adatait a következőkben ismertetjük: Szül. 1844-ben a szászországi Röckenben Lützen mellett, szláv eredetű prot. papi családból. 24 éves korában bászeli tanár lett s mint ilyen 1879-ig működött. A salonokban elegáns világfinak, kellemes csevegőnek s a nők barát-

jának ismerték, ki rendkívül szerette az ízlést a ruházatban s a társalgásban egyaránt. 1879-ben szabadságolták s felváltva Nizzában, Lipcsében és Turinban tartózkodott. Bâselban Burkhardt Jakab volt reá nagyobb befolyással, de nagyrabecsülte Schopenhauert és Wagnerert is. Az uralkodó világnézettel s a fenálló közfelfogással a 70. és 80-as évek irataiban szállott szembe. Különösen a közérvényes morális értékfogalmak megváltoztatását tűzte ki feladatául. Nagyszámú művei cynikus tartalmuk és szertelenségük mellett is a világirodalom legelőkelőbb termékeihez tartoznak. Képekbe és hasonlatokba, olykor rejtélyes kifejezésekbe öltözteti legeredetibb és legmerészebb gondolatait. Inkább aphoristikus feuilletonista író, mint rendszeres tudós és gondolkodó. Új és paradox, de mindenkor szellemes gondolatai, a melyek azonban a szigorúan tudományos — philos. jelleget s a rendszeres összefüggést nagyon is nélkülözik, a középkori Rajmundus Lullus találmányaira s az újabbkori Giordano Bruno merész képzelődéseire emlékeztetnek. E nemben páratlanul áll az újabb philosophiai irodalomban. Mondja is egy helyütt „Götzendämmerung, oder wie man mit dem Hammer philosophiert“ cz. művében: „Bennünket soha sem fognak megérteni, onnan a mi tekintélyünk.“

Újabb időben állandóan Lipcsében lakott. 1889 óta lelke elborúlt s 1894 évi tragikumával véget ért. Jól mondja róla egyik kritikusa, „hogy teste saját gondolatain ment tönkre.“ Érezte, hogy áthidalhatatlan az űr, műveiben rajzolt emberfölötti ideálja és annak véges földi megvalósulása között. Ép azért tragédiája somatikus és psychikus természetű egyaránt. Nietzsche egyéniségében épen azok az életösztonők voltak az uralkodók, a melyek, mint az összes ideálok forrásai, az ember hatalmáról s parancsoló úri lényegéről tanúskodnak. Mert hát szerinte az ember lett és nem teremtetett. Feladata és célja: legyen, fejlődjék, haladjon tovább! Ép azért új erkölestánának állandó fölvegy hangzik: Tégy a mit akarsz, csak akarni tudj! Új elmélete szerint az emberiség célja és feladata: létrehozni az emberfölötti embert („Hervorbringung des Übermenschen.“) Teljes rajzát ez emberfölötti lénynek „Zarathustra“ cz. művében adja. S miután az ember úgyis lett, legyen, haladjon és emelkedjék feljebb, mint most van. Bővíteni, szaporítani, gyarapítani kell az emberi organismus összes élettevékenységeit, s azokat a legnagyobb mértékben intenzívekké tenni. Nem kell tehát elhallgattatni az indulatokat, megfékezni a szenvedélyeket, mivel az emberi testben s annak ideálokat alkotó életösztonéiben („Instincte“) sokkal több értelem és ész van, mint a mai ember legjobb bölcsességében..

Új ideál lévén az emberiség elé állítva, „új erkölcsi táblára“ is van szükség. Az erkölestán régi táblái össze vannak törve. Csak az lévén a helyes életmód, a mi az emberi organismus tehetségeinek s az egyéni életérdekeknek a legnagyobb tevékenységet megszerzi,

jó csak az lehet, a mi parancsoló, hódító, kitartó, szánalom és irgalom nélküli. „Leben“ — úgymond Nietzsche — „ist wesentlich Aneignung, Verletzung, Überwältigung des Fremden und Schwächeren, Unterdrückung, Härte, Aufzwingung eigener Formen, Einverleibung und mindestens, mildestens Ausbeutung“ és „Leiden sehn thut wohl, Leiden machen noch wohler.“ Az előretörésben tehát az új morálphilosophia szerint a gyengét, a habozót, az alázatost s a lemondót nem kell kímélni. A mi nem alkalmas az emberfölötti ideálnak létrehozására, az pusztúljon el irgalom nélkül. Azt lehetne haladásnak nevezni, mondja más helyütt, ha az egész emberiség, mint egy tömeg, feláldozható volna egy új, erősebb emberi faj kifejlesztésére.

Nietzsche elmélete szerint tehát a keresztyénség s a humanismus „elavult moráljai“, mint „szolgaiak“ elvetendők, a melyekkel szemben új morálja „úri morál.“ Minden képzelhető erkölcsi, értelmi és fizikai tulajdonokkal felruházott „Übermensch“-je maga határozza meg gondolkodása és cselekvése irányát, tekintet nélkül „az ész állítólagos örök törvényeire, vagy az isten akaratára.“ Az igazi philosophusok mind „parancsolók és törvényhozók“, mivel „ismeretük alkotás, alkotásuk törvényhozás, az igazsághoz való akaratuk hatalomhoz való akarat.“ Ilyen és ezekhez hasonló új tanokat hirdet „Jenseits von Gut und Böse“ cz. művében.

Mint látjuk, Nietzsche szerint „az emberek természetes distantiája és differentiája nélkül nincs haladás, nincs fejlődés az emberfölöttinek ideálja felé.“ Nem az átlagos emberiség, hanem az aristokratikus különbségeken alapuló emberfölötti emberiség fizikai, ethikai és értelmi tekintetben véve, végcélja az emberiség társadalmi fejlődésének. Az emberiség egyenlő jogairól és kötelességeiről tehát beszélni esztelenség. Morálphilosophiájának jellemző sajátása éppen abban áll, hogy „a kevesek érzelmi nagyságának, szépségének, előkelőségének, gondolkodó erejének, szívbeli tisztaságának s akarat-energiájának végnélküli fokozásában látja a személyiség lényegét, a melynek centrális értéke nem is „az operari, hanem az esse.“ Hogy ez ethikai personalismusként egoistikus és eudaimonistikus íze van, az nem szorúl magyarázatra, „Nicht die vielen, oder die Alle, sondern die wenigen Höchsten bilden den definitiven Zweck und Sinn des Lebens überhaupt“ mondja „Genealogie der Moral“ cz. művében, mely alapon vitatja a „hozzá hasonlóinak, a souverän előkelőknek“ feltétlen akarat-szabadságát, féktelen hatalomvágyát.“

Mintán Nietzsche a maga képzeletében a mai gyenge és erőtelen kultur-emberrel szemben egy újabb, hatalmasabb emberfaj régiójába emelkedett s az emberfölötti embert tűzte ki végcélul, typosokat keresett a maga sajátosságos elméletének beigazolására. Ilyen typosok „a szőke s még inkább fekete bestiák“ s általában „az ős embernek instinc-

tiv kegyetlenkedései“, a melyekről a legnagyobb rokonszenvvel ír. Ilyen „trópikus“ felsőbb lény s emberfölötti ember a „Götzendämmerung“ szerint Borgia Cäsár, ki Nietzsche szerint „ein unheimlich-glanzvolles classisches Ideal.“ Igy ír e lipcei próféta ez incarnált gonoszról, míg egy Dante, Luther, Zwingli vagy Kálvin „pöbelhafte Verderber der Menschheit.“ S ilyen képzelt aristokrata főtípus Nietzsche szerint Napoleon, „diese Synthesis von Unmensch und Übermensch“ (Genealogie der Moral, 36. l.). Ezek az ő morális ideáljai, a melyeknek ideje ugyan még el nem következett, de „müssen einst kommen.“ E példákbl is láthatjuk, hogy Nietzsche a genie kultuszát, a nagyzással határos genialitás aristokratiáját s a legféktelenebb individualismus végleiteit tanítja, a mint hogy gyakrabban magát is »a hatalomhoz való akarát megtestesülésének« mondogta.

Nietzsche sajátos világnézetéről s különös elméletéről kritikát írni, valóban nem nehéz dolog. Gyakorlatilag véve egész rendszere tarthatatlan és keresztül nem vihető utópia. Új bálvány, az »Übermensch« oly agyrem, melynek megvalósulását még csak képzelni sem tudjuk. Mert feltéve, hogy nem akarna autokratikus vagy monarchikus értelemben egyeduralkodó lenni, hanem csak aristokrata módra az összes geniek uralmát önönmagának vindikálni, úgy már ez is utópistikus valami, mert hiszen — mint egyik kritikusa találóan megjegyzi — „a geniet fegyelmelni nem lehet.“ Önönmagát azonban nem sokszorosíthatja, mert hiszen több művében is kijelentette, hogy a philosophusnak állása s a házasság kizárja e ymást, s így legfejebb követőiben és bámulóiban él. Ha tehát az ő ideáljához kegyetlen harezok után el is érkeznék az emberiség, ki fogna annak a legnagyobb emberfölötti úrnak szolgálni? S „szőke és fekete bestiái“ sem egyebek költői phantastikus álomnál.

Világnézete, s közelebről sajátos erkölcsi felfogása épen nem új és eredeti. Nem egyéb ez elmélet, mint Darwin tanainak kiterjesztése nemcsak a physiológiai, hanem az erkölcsi és társadalmi térre is. Az embernek egy közös törzsből való fokozatos leszármaztatása és kiválasztása, nemkülönb a létért való küzdelem theoriája alapján tűzte ki Nietzsche végcéljál az emberfölötti embert. Az alap tehát, a melyre épített, Darwin elmélete, a mihez aztán még Schopenhauernek „az élethez való akarata“ lépett, mely nála ethikai és metaphysikai értelemben egyaránt „hatalomhoz való akarattá“ lett. De azért Nietzschenél Darwin közvetlen befolyásáról nem, hanem csak az alap gondolat fölvételéről s elméletéhez való alkalmazásáról lehet szó. Darwin és Schopenhauer mellett különben még Epicur hedonismusa és Rousseau cynismusa is nagy befolyással volt Nietzsche elméletére.

A midőn így e philosophusok segítségével „az emberfölötti lény“

titáni és herculesi eszméjében egy határozatlan s minden tapasztalat ellen szóló erkölcsi ideált tűzött a mostani értelen emberiség elé, vakmerő és nagy veszélyeket keltő gondolatot mondott ki. Az ösztön, a szenvedély, a féktelen bír- és hatalomvágy s a test apotheosisa ez új ideál. Így szólva a cselekvőkhöz: semmi sem igaz, minden szabad, és tégy a mit akarsz, csak akarni tudj! — e szabályokkal nyilvánosan ki van hirdetve és szentesítve az anarchia. Vagy azt mondva az „erőseknek”: ne kíméld felebarátodat! a mi nem alkalmas az „Übermensch“ létrehozására, az pusztúljon el irgalom nélkül — a legnagyobb támadás a társadalmi élet legszentebb érzelmei ellen. S a morálok felosztása is úri és szolgálai morálra („Herren- és Heerdenthiermoral“), mely az ő „legnagyobb és legszebb eszméjének”: az emberfölötti lénynek alapul szolgál, egészen új és vakmerő valami. Nincs nagyobb rabszolga, mint a ki indulataira és szenvedélyeire hallgat, s nincs szabadabb ember, mint a ki azokat fékezi s ha kell, legyőzi. Erre tanít a keresztyén s minden józan filozófiai morál; a szenvedélyek rabságot hozó követésére buzdít az új lipcsei morál.

Alig hisszük, hogy ez az új lipcsei bölcsesség összetörné a keresztyénség örök érvényű „erkölcsi tábláját“ s anarchista táblákkal helyettesíthetné. Nietzsche épen mai ideges korszakunknak egyik tudós specialitása, a milyenekben Németország egy Strauss, Feuerbach, Büchner és de Lagarde után épen nem szűkölködik.

Eperjes.

Dr. Szlávik Mátyás.

Különfélék.

— A millenium emlékéért hazafias lelkesedéssel ünnepelték máj. 9-én a kolozsvári összes tanintézetek. A tanítónő-képezdőben dr. Lázár Gyula, az áll. felsőbb leányiskolában dr. Versényi György, a kereskedelmi iskolában dr. Ferenczi Zoltán, a kath. főgymnasiumban Kozár Ferencz, az ev. ref. collegiumban a collegium udvarán dr. Török István, az unit. főgymnasiumban dr. Kovács János tartottak kegyeletes emlékbeszédeket. Máj. 12-én Kolozsvármegye a vármegyházán tartott ünnepélyt, melyen gr. Esterházy Kálmán orsz. képviselő, volt főispán és gr. Lázár István alispán tartottak emlékbeszédeket. Máj. 14-én és 17-én az egyetemi ifjúság tart emlékünnepet a Redoute-nagytermében, az elsőt az ezeréves múlt, a másodikat Erdély három történeti nagy alakja Martinuzzi a jeles államférfi, Bethlen Gábor fejedelem és br. Kemény Zsigmond az író emlékezetének szentelve. Ugyancsak május 17-én Kolozsvár ünnepén dr. Márki Sándor méltatja a város történetét, d. u. pedig az Erd. Irodalmi Társaság tartja milleniumi díszülését gr. Kun Géza elnök, Ferenczi Zoltán titkár és Kovács Gyula emlékbeszédei és óda szavalatával. Máj. 31-én lesz az egyetem nagy milleniumi ünnepélye, melyen a vallás- és közoktatási ministeriumot Leövey Sándor min. tanácsos fogja képviselni.